
Kitap İncelemesi

Maverdi, *DEVLET YÖNETİMİ*, İstanbul: İlke Yayıncılık, 2003.

Mehmet Fatih AYAZ*

Bu çalışmada, 2003 yılında İlke Yayınları'nda yayınlanan Maverdi'nin "Devlet Yönetimi" adlı kitabında verildiği gibi ana ve yan başlıklar şeklinde özeti yer almaktadır.

Yönetici, Halk ve Din

Yönetici

Bütün hâkimler şu kararda görüş birliğine varmışlardır: "Yüce Allah'ın kendi mülkü olan yeryüzünde iktidar verdiği, mahlûkatın ve kullarının yönetimini emanet ettiği kimselerin bu değerli nimete karşılık halkı en güzel şekilde yönetmeleri gerekir."

Hız. Ömer, iktidarın ağır sorumluluğunu şu sözlerle dile getirmiştir: "Fırat ırmağının kıyısında bir kuzu kaybolacak olsa Allah'ın bundan dolayı beni sorguya çekmesinden korkarım."

Halkın yönetim işini üstlenenler kadar çok çaba harcayan ve yorulan başka bir kimse yoktur. Aynı şekilde halka karşı son derece dikkatli olmayı ve onlara şefkatle davranmayı gerektiren başka bir iş de yoktur. Çünkü

---

* Araş. Gör. Dr., Dicle Üniversitesi, Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, e-posta: mf_ayaz@hotmail.com

böyle bir görev, Allah'ın onlara vermiş olduğu bir emanettir. Allah, halkın işlerini düzenli bir şekilde yürütmesi için idare görevini onlara vermiştir.

Halk

Allah, yöneticinin üstün çabalar sonucunda vermiş olduğu kararlara halkın itaat etmesi gerektiğini belirtmiştir: “Siz ey imana ermiş olanlar! Allah'a, Peygamber'e ve aranızdan kendilerine otorite emanet edilmiş olanlara itaat edin.”

İslam toplumunda idareciler; vücuttaki kalp, halk da diğer organlardır. Yüce Allah toplumda işlerin iyi olmasını da, bozulmasını da idarecilere bağlamıştır.

Din

Yöneticiler arasında en doğru yolda olanı, yönetimi döneminde dinin korunduğu, Müslümanların işlerinin düzenli bir şekilde yürüdüğü idarecidir. Din, insanları insafli olmaya ve başkalarına merhamet etmeye teşvik eder. Dünya hayatı ancak bu tür ilkelerle düzelebilir, insanlar ancak bu ilkelere bağlı kalmakla istikrarlı ve doğru bir yola girebilirler.

Bazı yöneticiler yönetim işlerinde sahip oldukları güce ve asker sayısının çokluğuna güvenerek dini ihmal edebilirler. Ancak askerler, dini inançlarının gereği olarak yöneticilerine itaat etmektedirler. Eğer bu inanç olmazsa kargaşa oluşur. Böyle bir durumun oluşmaması için bazı bilgiler şöyle demişlerdir: “Kim iktidarını dine hizmet uğrunda kullanırsa her güç sahibi ona boyun eğer. Kim de dini iktidarı için kullanırsa, o zaman herkes ondan bir şeyler kapmak için uğraşır.”

Din-Devlet İlişkileri

Devlet başkanı, halkı arasında dini bakımdan kendisinden daha üstün ve halka kendisinden daha çok söz geçiren kimselerin bulunmasından kaçınmalıdır. Gerçekten yöneticiler dini ihmal ederlerse, kendilerini destekleyen ve yardım edenler, aleyhlerine döner ve onları sevmeyenlerle birlikte hareket ederler. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Sizler yönetime gelmeye çalışacaksınız ama sonra bu kıyamet günü sizin için bir pişmanlık ve üzüntü kaynağı olacaktır. Süt emen çocuk sevinir, sütten kesilen ise üzülür.”

Rivayete göre Aristo, İskender'e şu mektubu gönderir: “Dinini korumak için iktidarını kullan ama iktidarını korumak için dinini

kullanma. Ahiretini korumak için dünyanı bir kalkana dönüştür ama dünyanı korumak için ahiretinin bir kalkana dönüştürme. Dini ihmal eden kimse, iktidarını nasıl düzenli bir şekilde yürütmeyi umabilir?”

O halde insanlar arasında adaleti tesis etmekle peygamberlerin sünnetini ihya eden, aldıkları tedbirler ile halkın hukukunu gözeten ve sahip oldukları iktidar gücünü dini amaçlar uğrunda kullanan ama dini referansları, siyasi amaçlar uğrunda kullanmayan yöneticiler gerçek mutluluk ve huzuru elde etmişlerdir.

Devlet Niçin Vardır?

Devletin temeli, doğru bir yönetim ve sağlam bir kuruluşa dayanır.

Bir devlet üç amaç için vardır:

Dini amaç: Devletin en sağlam temelini oluşturacak, devletin uzun süre devamını sağlayacak ve devlete bağlılığı pekiştirecek en sağlam amaçtır.

Askeri amaç: Devletin iç ve dış düşmanlara karşı kendisini korumayı sağlayacak amaçtır.

Mali amaç: Toplumun refahını sağlayacak, geçimini sağlayacak amaçtır.

Devletin Temel Görevleri

Devlet kurulduktan ve toplumda yer ettikten sonra artık sıra yönetme işine gelmiştir. Devletin temel görevleri şunlardır:

Bayındırlık ve İskân: Ülke ikiye ayrılır:

Zirai alanlar: Devletin giderlerini finanse eden ve halkın yaşaması için gerekli olan temel ihtiyaç maddeleri bu arazilerden elde edilir. Arazilerin verimli olması bolluk ve zenginliği, verimsiz oluşu ise kıtlık ve fakirliği beraberinde getirir.

Yerleşim merkezleri: Yerleşim merkezleri, insanların toplu olarak yaşadıkları huzurlu ve güvenli bir şekilde yaşadıkları yerlerdir. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Bütün yeryüzü Allah’ın mülküdür. Nerede bir iyilik ve hayır bulursan Allah’a şükret ve oraya yerleş.”

Şehirler iki türdür:

a. Tarım ve toprağa dayalı şehirler: Tarım ve toprağa dayalı şehirlerin halkı daha köklü ve yaşam şartları daha iyidir. Temel yaşam maddelerine daha kolay ulaşıldığı için öncelikli yaşam alanı olarak tercih edilir.

b. Turizm ve ticarete dayalı şehirler: Ülkenin en güzel ve devlet yönetiminin en kıymetli yerleridir. Bu nedenle buralar çevrelerinin merkezinde yer alırlar. Devlet buraya gelenlerin yol güvenliğini sağlamalı, ulaşım ve konaklama şartları iyi ve giderleri ekonomik olmalıdır.

Asayiş ve Güvenlik: Halk, Allah'ın hükümdarlara korumalarını ve haklarını gözetmelerini emrettiği bir emanettir. Hükümdarın güç ve egemenliği olmadan halk kendisini koruyamaz. Halk için hükümdar, bir yetimin bakım ve gözetimini üstlenen veli gibidir. Veli, yetimin çıkarlarını korumak, ihtiyaçlarını sağlamak, sorunlarını çözüme kavuşturmakla yükümlüdür.

Hükümdar, halka güvenli bir yerleşim alanı sağlamalıdır. Onlara eşit ve adil davranmalıdır. Allah'ın koyduğu cezaları uygulayarak Allah'ın hukukunu korumalıdır. Ardeşir B. Babek şöyle demiştir: "Halkın mutluluğu hükümdara itaat etmek, hükümdarın mutluluğu ise Allah'a itaat etmektir."

Askeri Yapılanmalar: Devlet otoritesinin üstün gelmesi ve halka egemen olması ancak askeriye sayesinde mümkündür. Ordu iyi idare edilirse gücüyle devlet otoritesinin yanında yer alırken, aksi durumda devlet otoritesinin aleyhinde güç kullanır. Bu nedenle devleti yöneten kişilerin askerin sadakat ve bağlılığını sağlaması gerekir. Bunun için dört temel şarta uyulması gerekir. Bunlar:

Askerlerin devlete bağlılığını artıracak ve onları daha disiplinli olmalarını sağlayacak ahlaki değerlerin askerler arasında yerleştirilmesi.

Askerleri, savaştaki başarılarına, devleti savunmalarına ve ona sadakat ve bağlılıklarına göre bir düzene tabi tutmak.

Muhtaç olmayacak kadar yeterli miktarda maaş vermek.

Askerlerin yaptıkları her şeyden padişahın haberdar olması gerekir.

Mali Düzenlemeler ve Adil Paylaşım: Kazanılan hazine gelirinin halka dağıtılması padişaha zor gelebilir. Ancak bu gelirleri halka adil bir şekilde dağıtan padişah ülkesinde istikrarı sağlayabilir. Mali düzen için gerekli vergiler toplanabilmeli ve gerekli alanlara dağıtılabilmeli. Mali düzen ve adil paylaşım için devletin ve kişilerin gelir ve gider durumlarına bakmak gerekir. Güçlü bir devlet için gelirlerin giderlerden fazla olması gerekmektedir. Aksi durumda devlet zayıf ve güçsüz bir konumda olur.

Adil Yönetimin Temelleri

Din ve taraftarlar dışında adil yönetimin dayandığı dört temel öge vardır. Bunlar:

Sevgi: Sevgi insanları kaynaşmaya ve devlete gönülden sadakat ve bağlılığa yöneltir. Eğer padişah halkına karşı sevgi ve şefkat göstermezse halk zorunlu olarak ona boyun eğer ama saygı göstermez.

Korku: Korku, karşıt görüşlerin muhalefetine mani olur, kötülerin çalışmalarına son verir. Otoriteyi sağlamlaştırmanın en güçlü ve kesin yolu budur. Padişah bunu gösteremezse, otoritesi sarsılır. Ancak bir padişahтан istenen esas olarak hem sevgiyi hem korkuyu halka yerleştirebilmesidir.

Adalet: Adalet, hak ve batılı birbirinden ayırır. Halkın durumu da devlet işleri de ancak adaletle düzene girer. İskender, Hint bilginlerine: “Adalet mi yoksa yiğitlik mi?” diye sordu. Dediler ki: “Eğer adalet yerli yerinde kullanılırsa yiğitliğe ihtiyaç duyulmaz.” Bazı yöneticiler zulüm ve haksızlık yaparak daha güçlü olduklarını sansalar da bunun bir sonu yoktur. Bunlar sahip oldukları otoritenin bir gün yok olacağını düşünemeyenlerdir. Cafer b. Yahya: “Devlet malını adalet kadar çoğaltan başka bir şey olmadığı gibi zulüm ve haksızlık kadar onu eksiltene başka bir şey de yoktur.”

Eşitlik: Eşitlik hakkı sahibinde eksiksiz vermek ve bunu adil ellerle gerçekleştirmektir. Devletin güçlenmesi, hazinenin zenginleşmesi, yönetimin sağlanması eşitliğe bağlıdır. Eğer padişah, acizliği dolayısıyla adil davranamazsa otoritesi zayıflar. İhmal nedeniyle adil davranmazsa yönetimi zaafa uğrar. Adil davranmaktan vazgeçerse bu onun savurganlığı ve taşkınlığını gösterir.

Devlet yönetimi bu dört kural doğrultusunda şu üç şartı sağladığı takdirde istikrara kavuşur:

Bu kuralların tamamına bağlı kalıp, uygulamada halkın örf ve adetlerini göz önünde bulundurmak.

Dört esası yerli yerinde kullanılmalı, sevgi ve bağlılık gerektiren yerde korkuyu, korku gerektiren yerde de sevgiyi kullanmamalıdır.

Bu kuralları uygulamak için uygun zaman kollanmalı.

Devlet Başkanının Yardımcılarının Vasıfları

Yardımcıya Duyulan İhtiyaç

Padişah, yakın çevresini ve yardımcılarını eğitmeden ülkenin istikrara kavuşmasının mümkün olamayacağını bilmelidir. Çünkü bir kişinin her işi yapabilecek güçte olması mümkün değildir. Bu yüzden kendi adına bazı işleri yürütecek yakın çevresinden yetkin kişileri görevlendirmek zorundadır. Padişahların yönetimi iki esasa dayanır:

Halkı kendi görüşleri doğrultusunda yönetmek.

Kanunları padişah adına uygulayacak yetkin kimseleri göreve getirmek.

Yardımcıların Seçimi

Padişah yardımcıları seçerken son derece dikkatli davranmalıdır. Öncelikle o kişinin geçmişine ait derin bir soruşturma yapmalı, bilgi ve birikimlerini, akli düzeyini ölçmeli, ilgi alanlarını, zorluklar karşısındaki direncini, yaşam tarzını ve ahlaki yapısını tespit etmelidir. Padişah, göreve atayacağı kişiye, mizacına ve yeteneklerine uygun görevler vermelidir. Hiç kimseye altından kalkamayacağı görevler vermemelidir.

Yardımcıda Aranılan Nitelikler

Yönetimde görev alacak yardımcının şu şartları taşıması gerekir:

Ahlak

Yeterlilik

Kararlılık.

Büzürkmihir'e "Aralarında senin gibi biri bulunduğu halde Sasanilerin işleri nasıl oldu da kötü oldu?" diye sormuşlar. Dedi ki: "Çünkü onlar büyük işlerin başına ehil olmayan adamlar getirdiler."

Aristo: "Kim büyük işlerin başına uzman olmayan adamları getirirse, hem işini yürütemez hem de birçok sorunla karşılaşır."

Devlet Başkanının Yardımcıları

Padişah, özellikle görev vereceği dört sınıf insanı çok iyi araştırmalı ve onların durumunu bütün yönleriyle ortaya koyacak araştırmayı bizzat kendisi yürütmelidir. Çünkü bu dört sınıf insan devleti ayakta tutan temel direklerdir. Bu yardımcıları şunlardır:

Bakanlar: Bakanlar, otoritesinde kendisinin vekili olan, yardımcıları arasında bir elçi gibi görev yapan, yönetimde kendisine ortak olan, sırlarını ve gizli belgelerini saklayan kimselerdir. Devlet başkanının emirleri bakanlar aracılığıyla halka duyurulur.

İşleri bakanlar yürüttüğü için, yaptıkları işlerin etkileri yöneticiye dokunur. Hz. Peygamber: “Allah bir yönetici için iyilik dilediğinde ona sadık bir yardımcı nasip eder.” demiştir. Bu söz bir yardımcının yönetici için ne denli önemli olduğunu göstermektedir.

Hâkim ve Yargıçlar: Adaletin terazisi kabul edilen, ihtilafları çözmeleri ve hüküm vermeleri için kendilerine görev verilen hâkimler ve yargıçlardır. Zulüm görenler zalimlerden, zayıflar güçlülerden haklarını ancak doğru karar veren hâkimler sayesinde alabilirler. Eğer hâkimler dinin koyduğu hükümlere ve Peygamberimizin sünnetine aksi yönde karar verirlerse doğruluktan ayrılmış olurlar. Böyle bir durum yönetimden daha çok dine zarar verir.

Ordu Komutanları: Komutanlar, devletin temel direği kabul edilir. Düşmanlara karşı ülkeyi korur ve halkın kutsalını savunur. Komutanlar ileri gelen askeri yöneticilerdir. Eğer bunlar emirlere itaat etmez ve kargaşa çıkarırlarsa devletin düzeni bozulur. Çünkü askerler sivil yöneticilerden çok komutanlarının sözlerini dinlerler. Padişah, otoritesini koruyan komutanların gücünden korkar ve onlara güvenemezse yönetimde sıkıntı çeker.

Maliye Görevlileri: Halktan vergi toplayan, ülke hazinesini oluşturan görevi yapanlar maliye görevlileridir. Eğer bu memurlar devlet mallarında savurganlık yapmaz, çalışmalarında adil davranırlarsa devlet hazinesinin geliri artar, ülke iyi bir şekilde imar edilir. Aksi durumda ise devlet hazinesinde para birikmez ve ülke zayıf düşer. Buna bağlı olarak halk da asker de azalan gelirden dolayı isyan eder ve ülkenin huzur bozulur.

Devletin Zayıflamasının Nedenleri

Padişahın devlet yönetiminde karşılaştığı sıkıntılar iki türdür:

Zamanın aleyhe dönmesi: Zamanın aleyhe dönmesi iki türdür.

Doğal afetler gibi ilahi sebeplerden kaynaklanan sıkıntılar: Hz. Peygamber şöyle demiştir: “Yöneticiler halka zulmetmeye başlayınca gökten yağmur yağmaz olur.” Yöneticinin bu tür durumlarda kendisine çeki düzen vermesi gerekmektedir. Ayrıca Allah’a yalvararak belaların kaldırılmasını istemelidir.

İnsanlardan kaynaklanan sıkıntılar

Kendisini destekleyenlerin aleyhine dönmesi: İnsanların fiillerinden kaynaklanan sıkıntı ve bozukluklar, ancak kararlı bir şekilde üzerine

gitmek ve bir düzene girene kadar çaba harcamakla ortadan kalkar. Bütün bozukluklar, adil ve iktisatlı olmanın dışına çıkmaktan kaynaklanmaktadır. Padişah, bozulmanın nedenlerini araştırmalı ve ona göre önlem almalıdır.

Özellikle memurların bozulmaları ve başkaldırmaları padişahı zor durumda bırakabilecek durumlardır. Eğer padişah memurların taleplerini yerine getirmekten aciz ise, memurlar kendisini dinlemez, emirlerini yerine getirmezler. Bu durumda padişah ya sorunların nedenlerini öğrenip ona göre kararlar alacaktır ya da güç kullanarak kendisine başkaldıranları bastıracaktır. Halkın ve memurların başkaldırması genelde padişahın adil uygulamalardan dolayı olmaktadır. Ardeşir b. Babek şöyle demiştir: “Hükümdar adaletten yüz çevirirse, halk da kendisine itaatten yüz çevirir.” O halde adalet ve kararlılık, yönetimin karşılaşılabileceği sorunları ortadan kaldırmakta ve hükümdarların, kendilerine karşı düzenlenecek her türlü kötü girişimden endişe etmemesini sağlamaktadır.

Halkla İlişkilerine Göre Yönetici Kategorileri

Padişahlar, halkla olan ilişkilerine göre dört sınıfa ayrılırlar. Bu dört padişah sınıfı şu şekildedir:

Kendi yaşamında ve yönetim biçiminde dürüst olan, halkı da kendisine karşı dürüst ve itaatkâr olan padişah

Kendisi dürüst, halkı yozlaşmış olan padişah

Halkı dürüst, kendisi yozlaşmış olan padişah

Kendisi ve halkı yozlaşmış olan padişah

Makam ve Sorumluluk Açısından Devlet Adamları

Devlet Adamlarında Bulunması Gereken Nitelikler

Hükümdar, Allah'ın kendisine emanet ettiği halkın başına atadığı vali ve komutanların yaşam tarzlarını ve uygulamalarını kontrol etmelidir. Bu görevler için, görev ve sorumluluğu hak eden kararlı, yürekli ve güvenilir insanlar bulmalıdır. Ardeşir B. Babek der ki: “Sınırları korumak, asker ve orduları yönetmek, ülkenin güvenliğini sağlamak için görevlendirilecek kişilerde şu beş nitelik mutlaka bulunmalıdır. Bunlara ek olarak iki özellik de Maverdi tarafından eklenmiştir. Bu nitelikler şunlardır:

Kendisini gelirlerin gerçek kaynağına götüreceği bir kararlılık

Sorunlarla karşılaştığında kendisini dikkatsizlik ve sorumsuzluktan koruyacak bilgi

Felaketlerin doğurduğu gerilimlerin yıkamadığı bir yürek ve cesaret

Vaat veya ceza durumunda vefakârlıktan ayrılmayan sağlam bir sadakat

Taleplerin çokluğu durumunda malını dağıtmaktan çekinmeyen bir cömertlik

Üstlendiği görevin çıkarlarını kendi çıkarlarının üstünde tutmalıdır

Sevap ve övgünün en üstün kazanç olduğunu bilmelidir.

Makam ve Statüler

Hükümdar, görev verdiği memurların makamlarına karşı saygılı olmalı ve her birine buldukları makamın gereklerine uygun davranmalıdır. Hükümdar, hiç kimseye ne fazla değer verip şımartmalı ne de az değer verip küstürmelidir. Ülkesinin huzur ve refahını sağlayacak, makamın saygınlığını koruyacak düzenlemelerin yapılmasına son derece önem vermelidir. Liyakatli kişilere değer verilmeli ve basit kişileri önemli vazifelere getirmemek gerekmektedir.

Mecburi Hizmet

Hükümdar, görevini hakkıyla yerine getiren ve övgüye değer çalışmalar yapan valilerin yerlerini değiştirmemelidir. Askerlerin ise bir şehirden ötekine belli aralıklarla tayin etmek daha doğrudur. Valilerin uygulamaları halk tarafından beğenildiği müddetçe bulunduğu ilde kalmalı. Aksi halde görevine tam bağlı kalarak çalışmayabilirler. Güzel icraatlarda bulunduğu vakit aynı ilde kalacağını bilen vali işine azim ve kararlılıkla devam etmek isteyecektir.

Halkın Malına El Uzatmamak

Bir yönetici her zaman halkın malından uzak durmalı ve hiçbir zaman onların malına göz dikmemelidir. Böyle bir şey yaptığı takdirde halk da açıktan veya gizli olarak devletten mal kaçırmaya tevessül edecektir. Eğer insanlar devletin hak ettiği bir malı vermekten kaçınırsa devlet yetkilileri bu malı hak ettiklerini delilleriyle ortaya koymalı ve malı o şekilde almalıdır.

İstihbarat Teşkilatı

Hükümdarın, halkın arasında dolaşan haberlerden, memurların davranışlarından ve valilerin uygulamalarından, kendi yerine vekâlet edenlerin çalışmalarından, kendisine bağlı özel bir istihbarat birimi yoluyla

mutlaka haberdar olmalıdır. Bu sayede devamlı istihbarat toplamalı ve ona göre tedbirler almalıdır. Bu birim, güvenilir, hükümdarın varlığında ve yokluğunda ona sadakatten ayrılmayacak, açgözlü olmayan, rüşvet almayan, tutkularına yenilmeyen, başkalarının hukukunu çiğnemeyen ve fitneye yol açmayan kimselerden oluşturulmalıdır.

Sasanilerden Ardeşir B. Babek ve Halife Hz. Ömer de asker ve memurların haberlerini sıkı bir şekilde araştırmaktaydılar. Her ikisi de seçkinleri bildikleri kadar halkın da durumunu bilmekteydiler. Uzaklarında olan kişilerin durumlarını bilmeleri ve buna göre halkı yönetmeleriyle ülkede huzuru, güvenliği ve adaleti sağlayabilmişlerdi. Durumları bilinmeyen, çalışmalarından haberdar olunmayan bir toplumu yönetmek son derece güçtür. Ancak bir hükümdar kendisine haber getiren kişiye ne kadar güvenirse güvensin başka yollardan da teyit etmelidir. Çünkü herkes yanlış yapabilir. Dürüst olan kişiler zamanla değişip yanlış işlere karışabilir. Bu nedenle her habere hemen inanıp hatalı kararlar verebileceğini düşünmelidir.

Asılsız Haber ve Söylentiler

Hükümdarlar, yakın çevresinde bulunanlara karşı yapılan iftiralara ve asılsız söylentilere karşı dikkatli olmalıdır. İftira ve dedikoduların kabul gördüğü bir ortam, iyi tavsiyelerde bulunan samimi kimseleri ürkütür, kötü niyetli kişilere güven verir. Öyle ki böyle ortamlarda hükümdar, güvenilir sağlam kimseleri hain, kötü kişileri de iyi olarak algılamaya başlar. Bu nedenle hükümdarın her şeyden güvenilir kaynaklardan haberdar olması çok önemlidir.

Maliye

Hükümdar şunu çok iyi bilmelidir ki maliye düzeldiğinde herkese yararı vardır, bozulduğunda ise herkese zararı vardır. Hükümdarın ülkede kullanacağı para birimini iyi belirlemesi ve onu koruması gerekmektedir. Siyaset bilimcilere göre maliye devleti ayakta tutan en önemli temel ilkelere biridir.

Hükümdar, halktan alınacak vergilerde dinimizin ortaya koyduğu prensiplere uymalıdır. Vergi miktarlarını buna göre belirlemeli ve kesinlikle halktan fazla vergi alıp zulmetmemelidir. Eğer vergi toplamada Allah'ın buyruklarına uyulursa halk, hükümdarı sever ve ona itaat eder. Kimse vergi kaçırmaya ihtiyaç duymaz. Eğer hükümdar, dinin hükümlerini çiğnerse bu durumda insanlar ondan nefret eder ve vergi vermek istemezler. Hz. Ömer

şöyle demiştir: “Yöneticilerin en mutlu olanı, halkın kendisiyle en mutlu olduğu, en mutsuz olanı, halkın kendisiyle en mutsuz olduğu kimsedir.”

Seyahat Güvenliği

Hükümdar, ülkesindeki yol güvenliğini sağlamaya büyük önem vermelidir. İnsanların rahat ve güvenli bir şekilde seyahat edebilmeleri için yolların düzenlenmesi, temizlenmesi ve genişletilmesi gerekmektedir. Yolları tehlikeli olan bir ülkede güven ve istikrarı sağlamak mümkün değildir. Ayrıca yollar alışveriş ve ticaretin gelişmesi için önemli bir araçtır.

Savaş ve Siyasal Antlaşmalar

Hükümdar, düşmanların iç yüzünden haberdar olup onlarla iyi geçinmenin yollarını aramalı ve savaş en son seçenek olarak düşünmelidir. Hükümdar, düşmanların üç türlü olduğunu ve her biri için farklı hükümlerin bulunduğunu bilmelidir. Bunlar şu şekildedir:

Kendisinden üstün ve güçlü olan düşmana karşı, yumuşak ve uyumlu bir tutum sergiler.

Kendisinden zayıf ve güçsüz olan düşmana karşı, sabırlı bir tutum sergiler, hemen tepki vererek karşılık verme yoluna gitmez.

Kendisiyle eşit ve aynı güce sahip olan düşmana karşı, sükun ve barışın devam etmesi için hoşgörülü ve barışık bir tavır takınmalıdır.

Hükümdarın ortaya koyacağı bu tutumlarla ülkede huzur, barış ve istikrar devam edebilir. Ayrıca hükümdar, düşman karşısında ilk tepki ve nefreti ortaya koyan olmamalıdır. Eğer mutlaka yapılacaksa, bunun için uygun bir fırsat kollanmalı ve aralarındaki sözleşmeler çerçevesinde bunu değerlendirmelidir.

Halk ile İlişkiler

Kanun Önünde Eşitlik

Hükümdar her ne kadar üstün, öncelikli ve itaat edilen biri olsa da hukuk karşısında kendisini halka eşit tutmalıdır. Soylu olanı soylu olmayandan üstün tutmamalı, zayıfa karşı güçlüden yana tavır koymamalıdır. Çünkü yüce Allah, bütün kullarını eşit olarak yaratmış ve bu konuda hiçbirini diğerinden ayrıcalıklı tutmamıştır. Eğer Allah'ın bu emrine uyar ve hiç kimseye ayrıcalık tanımazsa hükümdarlığı hakkıyla yerine getirmiş ve adil vasfını kazanmış olur.

Fakir Halk

Hükümdar, halktan fakir olanların durumunu daima araştırmalı ve onlara yardımcı olmalıdır.

İyiler ve Kötüler

Hükümdar, halkın iyilerini tespit edip onlara ikramda bulunmalı ve kendisine yaklaştırmalıdır. Aynı şekilde kötülerini de tespit edip onları eğitmeli, gerekirse cezalandırmalı ve kendisinden uzak tutmalıdır. Kötülerini iyiliğe teşvik etmek önemlidir. Eğer iyi olmuyorlarsa bile en azından kötülükten uzak kalmaları sağlanmalıdır.

Dindarlar ve Manevi Önderler

Hükümdar, güzel ahlaklı, abid insanların hukukunu gözetmeli, Allah'ın böyle kişilere iyi davranma yönündeki emrini yerine getirmelidir. Bu kimseler her zaman değer vermeli, düşünce ve tavsiyelerini önemsemelidir. Padişah, manevi liderlerin tavsiyeleri doğrultusunda eksik dini yönlerini tamamlamalı, bozulan dünyevi yönlerini onarmalıdır.

İnsanları Zahirleriyle Değerlendirmek

Hükümdar, dış hallerine göre insanlara muamele etmeli, iç dünyalarını Allah'a bırakmalıdır.

Öğrenciler ve Bilginler

Hükümdar, ilmin fazilet ve üstünlüğünü bilmeli ve ilim öğrenenlere ayrıca önem vermelidir. Çünkü dini değerleri yaşatacak ve dine destek verecek onlardır. Bu insanlar olmazsa hak ile batıl, doğru ile yalan, sağlam ile çürük olan birbirinden ayırt edilemez. Âlimlere gereken ilginin gösterilmemesi, onların korunup ve gözetilmemeleri yeryüzünde bozulmanın yaygınlaşmasına sebep olmaktadır. Topluma yön veren âlimlerin yetişmemesi, toplumda birçok asılsız ve batıl düşüncenin doğmasına neden olur.

Ödüllendirme – Cezalandırma

Hükümdar, iyilik yapanları ödüllendirmeyi alışkanlık haline getirmelidir. Bu alışkanlığı bilen insanlar daha fazla iyilik yapmak için gayret sarf edecektir. Kötülük yapanları cezalandırma ve affetme işlemlerinin halka duyurulmaması gerekir. Kötülük yapanların affedilmesi kötülük yapma düşüncesinde olanlara cesaret verecektir. Ayrıca hükümdarın kötülük yapmış olanları cezalandırılacağını bilen kimselerin ümitleri kırılır. Affedilme umudu taşıyan kişinin terbiye edilmesi daha kolay olabilir.

Halkın Sevgisini Kazanmak

Hükümdar, halkına iyilik yapıp onların sevgisini kazanmalıdır. Sahip olduğu güçle halkın bedenlerine hâkim olduğu gibi, yaptığı iyiliklerle de kalplerini kazanmalıdır.

Zalimler ve Mazlumlar

Hükümdar, zalime karşı acımasız ve katı davranmalı, mazluma da merhametli ve yumuşak davranmalıdır. Halkına acımayan, onlara adil davranmayan bir hükümdarda hayır yoktur. Çünkü halkın çıkarlarının korunması ve zulme uğrayanların haklarının iadesi, yönetimin temel ilkelerindedir. Zulmedenlerin zulmü, haksızlık yapanların haksızlığı, devletin saygınlığına gölge düşürür. Ancak eğer devletin kendisi zalim ve haksızlık yapıyorsa, o zaman onun dışındakilerin de zulmetmesi hak olur.

Halka İyilik Yapmak

Allah'ın emirlerine itaat etmek ve cezalandırmasından sakınmak isteyen her hükümdar, insanlara iyilik yapmayı alışkanlık haline getirmelidir. Zaten insanların en hayırlısı, insanlara en çok hayrı olan kişilerdir.